

A drámajátékok hatásvizsgálatai kisiskolások körében

A *drámapedagógia* a személyiség fejlesztésének módszere, segítségével az egyén ismeretei, készségei, társas kapcsolatai az irányított, csoportban végzett közös dramatikus cselekvés révén fejlődnek. Eszközei a drámajátékok.

A drámafoglalkozásokon a játszó személyek megtanulják, hogy emberi tapasztalatokat idézzenek fel, képzeljenek el, jelenítsenek meg. A dramatikus tevékenység egyaránt mozog időben és térben, ereje éppen abban van, hogy élethelyzetek, emberi magatartások szimulálásával és szimbolizálásával a csoport és az egyén, a jelen és a jövő számára is hasznosítható modellek megteremtésére képes. A drámajátékban a gyermek képzeletben, de tevékenyen él meg élethelyzeteket. A rendszeres játéktevékenység ezáltal gyakorlótér: viselkedési biztonságot nyújt, a feszültségek kezelni tudását adja, a résztvevők helyzeti-viselkedési önismerethez jutnak. A játékokban való részvétel hatással van a szereplők szociális pozíciójára és szociabilitására is.

Ezen történések csak a pszichológia fogalomtárának segítségével írhatók le és értelmezhetők. Ezért kísérletet tettünk a drámacsoport csoportlélektani, csoportpszichoterápiás fogalomrendszerben való elhelyezésére:

A csoport nyílt rendszer, mely igyekszik tagjait megtartani, összetartani, egyben szabályozni is (BUGÁN, 1987). A csoportfolyamatok lényegét a csoportdinamikai történések adják. A csoportdinamika konstruált fogalom, jelentéstartama az a növekedés-meghatározó feszültség, mely az emberi együttlét energetikai többletéből, a csoportnak az önfenntartásra, önszabályozásra irányuló törekvéséből fakad (HIDAS, 1984.).

A csoportdinamikai folyamatok a pszichodráma-csoportokra is érvényesek, melyekkel a leggyérmelűbb rokonságot mutatja a drámajáték.

A *pszichodráma és a drámajáték* közös jegye, hogy a drámai megjelenítés eszközeivel él.

Céljuk is közös: a személyiségfejlesztés, a résztvevők attitűdjének, viselkedésének megváltoztatása. Mindezt a csoport biztonságot nyújtó keretein belül érik el.

A hatásmechanizmus elemei, fokozatai is azonosak:

- érzelmileg töltött kapcsolat,
- helyzetátélés,
- dramatikus ventiláció,
- katarzisz.

Természetesen gyakorlati bizonyítékok is rendelkezésünkre állnak (RUDAS, 1990.), hiszen azonos szerzők, közös „ósatyák” (Mérei, Moreno) jelentik a hivatkozási alapot, továbbá sok a közös gyakorlat és technika is.

Ugyanakkor a pszichodráma lényegesen tudatosabb: csoportdinamikai történéseket, hatásfolyamatokat, hatásmechanizmusokat vizsgál, önmaga ellenőrzésére törekszik. A drámacsoport esetében a csoportfolyamat rétegei közül megjelennek a dramatikus és a szociometrikus szintek, s életkortól függ ezek tudatosítása. A csoportpszichoterápiás szint természetesen pedagógusok által nem vállalható fel. A drámajátékok tehát inkább a dramatikus ventiláció elve alapján működnek. Fontos elemük a spontaneitás is, de pl. kisiskolás korú induló csoport esetében létszükséglet a kezdeti direkt irányítás, vezetés.

A drámajáték-csoport a függőség alapfeltevésével dolgozó csoport, amely a pedagógus—gyerekek struktúrájú alaphelyzetéből fakad. A gyerekek várják az irányítást, a pedagógus arra van beállítva, hogy feladatokkal bombázza a gyerekeket, ebből credően a gyakorlatok is erőteljesebben vannak jelen a drámajáték-foglalkozásokon.

A drámapedagógiai csoportot a csoportpszichoterápiák terminológiája alapján önismereti, ugyanakkor tréning-csoportnak tekinthetjük.

MÓDSZERTANI ALAPVETÉS

Cél: a drámajáték-foglalkozásokon való részvétel hatásmechanizmusainak vizsgálata. Mint-hogy a *hatás* szó egyik jelentése következményspektusú, feladatunknak tekintettük a drámajátékok által kiváltott hatás, eredmény feltárását; másrészt a *hatás* szó cselekményspektusú jelentéséből kiindulva a ható, a hatást kiváltó, gyakorló folyamatok elemzését is felvállaltuk.

Hipotéziseink

1. Folyamataspektusú feltevéseink
 - a központi témák tendenciájának kirajzolódása
 - az általános közlések csoportidővel párhuzamos csökkenése
 - a személyes közlések előfordulási gyakoriságának növekedése.
2. Eredményspektusú feltevéseink
 - adaptívabb frusztrációkezelés
 - pozitívabb énkép.

Módszereink

1. Folyamatvizsgálatok
 - tartalomelemzés
 - fokális konfliktusmodell
 - interakciók énközelségének vizsgálata
2. Eredményvizsgálatok
 - coping-kérdőív
 - énkép-kérdőív
 - élelykérdőív.

Vizsgálati minta, vizsgálati körülmények

Vizsgálatainkat egy általános iskola 3. osztályában heti rendszerességgel működő drámacsoportban végeztük. Az osztály létszáma: 25 fő. A foglalkozásokat szeptembertől januárig követtük nyomon. Elő- és utóvizsgálatainkba 48 fős kontrollcsoportot vontunk be.

EREDMÉNYEINK

1. Folyamatvizsgálatok

1. Központi témák

A foglalkozásokon jegyzőkönyvet készítettünk. Ezek alapján a manifeszt, verbális csoporttartalomra támaszkodva *tartalomrendező módszerrel* határoztuk meg a csoportülések *központi témáit*.

Központi téma: a foglalkozásnak az a tartalmi egység, amelyben jól körülhatárolható probléma foglalkoztatja a csoportot. (A tartalomelemzés alapegységének a foglalkozásokon kimondott, elhangzott mondatokat tekintettük.)

Az interakciók tartalmi és mennyiségi elemzése igazolta várakozásainkat: a *központi témák kiemelése* révén felismerhetővé válik egy tematikus rend, mely a csoporttörténekek belső hatásfolyamataira is rávilágít. 1-3. fogl.: a helyzet, az elvárás újszerűsége. 4-12. érdemben csoportunka: én és környezetem (család, iskola) 13-15: ismétlődés. A témaépítkezés párhuzamosan zajlik a csoportstruktúrállódással, kirajzolva a csoportfolyamatok alapszakaszait: az előkészületi (1-3. fogl.), a megmunkálási (4-12. fogl.) és a befejező fázisokat (13-15. fogl.).

2. A *közlések énközeliségének* meghatározásakor megkülönböztettünk: általános és személyes közléseket.

Általános: központi témára irányuló; de távolságot hangsúlyozó közlés (mi, az ember, infinitívusz).

Személyes: a központi fázisra irányul énközlés, észrves érzelemtelci közlés (én).

A csoporttörténekekkel párhuzamosan az általános közlések jelentős arányával voltunk kénytelenek szembekerülni. Az általános és személyes közlések vizsgálatának alakulása a fentiekben vázolt trendet támasztja alá. Egyrészt az üléseken zajló interakciókon belül a központi témával kapcsolatos közlések jelentős számú mennyiségi növekedést mutatnak. Másrészt adataink egyértelműen igazolják az általános közlések jelentős arányát, ill. nőtt az észlelések előfordulási gyakorisága biztosítva és bizonyítva ezzel a bensőséges, nyitott, elfogadó csoportlétkört, demonstrálva a csoport fejlettebbé válását.

3. A központi témára irányuló közlések elemzése révén feltártuk a csoport *fokális konfliktusait* Stock-Whitaker és Lieberman modelljét alkalmazva. A fokális konfliktus a manifeszt csoporttörténekek mögött meghúzódó látens probléma. A konfliktusos csoporthelyzetet két ellentétes erő jellemzi: egy zavaró motívum (késztetés, vágy) és egy rejtett motívum (félelem). A csoport ezen erőkkal megküzdve hozza létre a megoldást. (RUDAS, 1990.).

FOKÁLIS KONFLIKTUS-MODELL

ZAVARÓ MOTÍVUM

REAKTÍV MOTÍVUM

MEGOLDÁS

A fokális konfliktusokban is felismerhető a központi témák és a személyes közlések révén felvázolt trend:

- 1-3. fogl.: — a megfelelni akarás, bohóckodás,
 — félelem az ismeretlentől, a kinevetetéstől,
 — a helyzet kiszámíthatósága, hagyományteremtésre törekvés,
 = *struktúráképző* motívumok.

A 4-12. foglalkozás: a megküzdés, a konfliktuskezelés különböző variációit mutatják.

A gyerekek, a drámacsoport megjárja a maga odüsszeiáját, megszenved szinte valamennyi elhárító mechanizmust, míg eljut a biztonságot nyújtó, elfogadó szeretetkapcsolat szükségességének megfogalmazásáig.

A 13-15. foglalkozás funkciója a levezetés, a zárás.

Tapasztalható ismétlődés, ill. felmerült új téma lehetősége is. De a fokális konfliktus-modell is jelzi a csoport témazárását.

11. Eredményaspektusú hatásvizsgálatok

Vizsgálataink a drámafeldolgozásokon részt vevő gyerekek jelentős mértékű és kedvező irányú személyiségformálódásáról tanúskodnak.

Az általunk szerkesztett megküzdési stratégiákat vizsgáló szituációreakció kérdőíven a szituációk között szerepelnek szorongást kiváltó körülmények (Activiting Condition) és negatív következmények (Expected Consequence); a reakciók modellálják a coping-stratégiák típusait:

asszimilatív (feladatorientált),

akkomodatív (érzelemfókuszú),

avoidance (elkerülő) megküzdés. (OLÁH, 1992.)

A megküzdési stratégiák vonatkozásában míg a kontrollcsoportok összességében egy változásnélküli, rögzült coping-profil mutatnak, addig a kísérleti csoport tagjai a szorongató helyzetek és azok következményeinek felmérésében, a problémák, nehézségek kezelésében önmagukhoz és a kontrollcsoporthoz viszonyítva is nagyobb jártasságra tettek szert a drámafoglalkozások féléves időtartama alatt, konstruktív, produktív megoldást kereső stratégiák alkalmazása terén.

Az énkép-kérdőív tulajdonság-párjait hét fokú skálán kellett a vizsgálati személyeknek magukra vonatkoztatva megítélniük.

Az énkép-vizsgálat is rendkívül kedvező tendenciájú folyamatokról árulkodik. A kísérletben részt vevő gyerekek énképe több, mint 400%-os javulást mutat, a végeredményt tekintve pedig énképük lényegesen pozitívabbnak bizonyul, mint a kontrollcsoportok tagjaié.

Úgy gondoljuk, a két személyiségterület a megküzdési stratégia és az énkép nagyon szoros együttjárást mutat: az önmagát ismerő, elfogadó, kompetens személyiség konstruktív módon tud a világhoz is viszonyulni.

Ezt élményszinten a gyerekek is megítélik, pontosan fel tudták mérni a drámafoglalkozások jelentőségét, interperszonális eredményességét, érzékelték a kiváltott hatások közötti különbségeket.

A drámajátékok a helyzeti önismeret és az adekvát asszimilatív helyzetmegoldás aspektusából is helyénvalónak tekinthetők (kisiskolás gyerekek esetében), hiszen az önismeret és a reagálási mód is leginkább újfajta társas helyzetekben alakulhat ki. A drámapedagógia sajátos gyakorlatai, a modellált interperszonális folyamatok révén fel lehet készülni, be lehet gyakorolni bizonyos viselkedésformákat (BUDA, 1986.), meg lehet tanulni elviselni és kezelni a feszültségeket, amelyeket a mindennapi élet konfliktusai hordoznak.

Munkánk célja volt feltárni, hogy a drámajátékokban való részvétel mit vált ki, mit idéz elő a személyiségben, s ezt a hatást hogyan, mi által éri el. Hasonló, drámapedagógiára vonatkozó, a drámajáték-foglalkozásokon zajló történések nemcsak leírására, hanem feltárására irányuló kutatásról sajnos nincs tudomásunk. Márpedig úgy gondoljuk, a hatásmechanizmusok elemzése nélkül tudatos személyiségfejlesztő hatást elérni nem lehet.

A csoportban működő erők, a csoportdinamikai történések, a csoportvezetési, -szervezési elvek és módszerek elsajátítása a drámatanárokat is közelebb viheti ahhoz, hogy a csoportjaikban zajló folyamatok igazi katalizátoraivá váljanak.

IRODALOM

- BUDA BÉLA 1986 Akció — katarzis — empátia — encounter. In: Pszichodráma, Bp. Ak. K.
BUGÁN ANTAL 1987 A csoportmódszerek alkalmazásának általános elméleti vonatkozása. In Iskolapszichológia 8. ELTE.
HIDAS GYÖRGY 1984 A csoportpszichoterápia elméleti alapjai. Pszichológiai műhely Bp. Ak. K.
OLÁH ATTILA 1992 Szorongás, megküzdés és a megküzdési potenciál. Kandidátusi értekezés. Db. KLTE.
PINCZÉSNÉ DR. PALÁSTHY IDIKÓ 1997 A drámajátékok hatásmechanizmusai PhD-értekezés, Db. KLTE.
RUDAS JÁNOS 1990 Delfi örökösei, Bp. Gondolat.